

CHYTRÝ SYNEK

MĚLTĚ CHUDÝ OTEC JEDINÉHO SYNKA, MLADÉHO, bystrého. Řekl mu otec jednoho dne: „Dost som sa tĕba, synku, nachoval, teraz si narástol ako buk v hore, teraz ťe sa chovaj sám. Id' čím skorej¹ do sveta a uč sa voľáko² remeslo, nach je čo je, keď len z něho vyžiješ.“

„No, ved' ja idĕm, tatko, a budĕm sa učít voľáko remeslo,“ řekl synek; Ondra ho jmenovali. Také se hned na cestu vybral. – Kdyŝ tak sem tam horami bloudĕ chodil, potkal ho zbojník.

„Kdĕže idĕš?“ ptał se chlapce.

„Idĕm sa učít voľáko remeslo“ – odpovĕdĕl mu tento.

„A či by si sa něchcel učít zbojníkom?“

„A prečo by som sa něučil, veru sa budĕm učít, nach je čo je, keď len z toho vyžijem.“

„Eh veru vyžiješ, keď sa naučíš. – Pod' so mnou!“ Synek šel se zbojníkem do lesa a učil se zbojnictví. Po nějakĕm čase řekl mu vůdce: „No, dnĕska sa preukáž, či z tĕba vystanĕ chlap, či nie!“ – Mĕl lesem jeti jezdec na krásném koni a toho konĕ mĕl mu synek ukrásti. – Tu práci uložil mu vůdce co první pokus. – I šel Ondra na cestu, kudy mĕl jezdec přijeti, zlienil se³ a vylezl na strom. Jak zaslechl dusot koňský, dal se do naříkání a volání o pomoc. Jezdec příklusaje k němu ptał se ho, co se mu stalo, proč běduje. Naříkaje vypravoval Ondra jezdcu, ťe ho přepadli zbojníci a všecko mu pobrali. Pán se nad ním slitoval a slezl s konĕ, chtěje mu pomoci se stromu a k sobĕ na konĕ ho posaditi. Sotva ale ťe slezl, Ondra jako veverka udĕlal skok na konĕ, a než se toho jezdec nadál, v lese s ním zmizel.

„No, dobre sa ti zviadlo, hádam⁴, budĕ z tĕba chlap!“ po-

¹ Čím dřívě. ² Nějaké. ³ Shodil se sebe odĕv; jako had, kdyŝ kůži (lienisko) shodí, říkají zlienil sa. ⁴ Myslím.

chválil ho vůdce, když mu koně přivedl. – Za několik dní potom uložil mu druhý pokus. Měltě totiž oráči vola od pluhu ukrásti.

Blíže pole, kde oráč s jedním volem a jedním koněm oral, byl les; na kraj lesa v húštině Ondra se skryl, čekaje, až bude oráč dolů brázdou orati. – Jak oráč nahoru dojel a zase dolů obrátil, tu on opatrně ze skrovu vylezl, na konec brázdy rozhodil několik červeňáků⁵ a od pole je roztrousil až na kus do lesa. – Nepozorován od oráče opět se skryl. – Oráč když opět na horní konec dojel, zpozoroval ihned rozházené peníze: „I kýho paroma!“ myslil si, peníze sbíraje, „či som ja vyoral poklad!“ – Hledá a nalézá tu peníz a tam peníz, jde dál a dále, až zajde do lesa, kde doufá najíti domnělý poklad. Jak ho Ondra viděl do lesa zacházeti, rychle z húští vylezl a vola vypráhl; než ale s ním do lesa zašel, usekl mu kus chvostu⁶ a koni do huby ho vecpal. – Oráč když hlouběji v lese žádných peněz již nenalézal, vrátil se nazpět. Avšak nastojte, jak ustrnul, vida koně samotného a vola nikde! I volá ho, hledá, ale vůl nikde. „Či mi ho vlk schytil, či čo!“ myslil si, vraceje se ke koni, a hle – kus chvostu volovského visí od koňovy huby. „Ej bodaj ťa zrádca⁷ metala, či to kdo slýchal, aby kuoň vola zožral!“ divil se oráč, a vytáhna koňovi z huby chvost, koně jím notně vyprášil.

Zatím Ondra dovedl vola k vůdci a vyrozprávěl mu, kterak to vyvedl. „No, veru si ty chlap statočný a nětreba ti už učit sa,“ pochválil ho vůdce, „ale eště musíš naostatok svoju silu preukázat!“ – I řekl mu zbojník, že se musí ještě s druhými chlapy⁸ stavět, jestli tak daleko jako jeden z nich dohodí kamenem a jestli by s to byl kámen v ruce rozmačkati na prach. Synek se tomu podvolil. – Druhý den ráno šel si do města a

⁵ Měděných peněz. ⁶ Ocasu. ⁷ Zlá nemoc.

⁸ Chlapy, chlapci z hory, zovou na Slovensku zbojníky, kteří nejsouce vražedníky, více ze svévole a bujnosti v lesích žijou svobodně, provádějíce rozličné hrdinské kousky. Okrádají prý jen boháče o dobytek, stravu a zbraň.

koupil tam homolku (syrec) a ptáka skřivánka; – to si nesl domů; když domů přišel, volali ho chlapci, aby šel na házenou. – S chutí hned k nim přistoupil, a když si všickni kameny pobrali, a který výše hodí, se stavěli, tu on si vzal také do ruky kámen; ale pravou rukou sáhl do kapsy pro skřivánka a rozpřáhna se vyhodil. Na místě kamene vylítl skřivánek tak vysoko, že viděla chasa jen černou kuličku v povětří se míhnouti. Vysoko letěl kámen z nejedné ruky, ale chytrému synkovi přiřkli vítězství; jeho kámen tak vysoko letěl, že bůhví kde a kdy země dopadl. – Ještě se jednalo o to, kdo v ruce kámen rozdrť na prach. Ozval se tu Ondra: „Eh veď je to nie ťažko kameň rozmrviť, ale ho tak rozmačkať, čo by z něho srvátka tiekla, to ťažko!“

„A či ty znáš to urobiť?“ ptal se ho vúdce.

„Veru znám, či chcetě vidieť?“ Při těch slovích shýbl se jako pro kámen, zatím ale vytáhl syrec z kapsy. „Ľaľa!“ zvolal a mačkaje syrec v hrsti ukazoval, jak mu syrovátka skrže prsty teče. – Uznali ho za nejsilnějšího, a peníze, o něž se byli stavěli, dostal on všecky sám. Od té doby nebyl již učněm. – Jsa vyučen a maje i peněz, znechtělo se mu býti mezi zbojníky; opustil les a domů k otci se vrátil. – „Eh synku,“ ptal se otec, „čomu si sa naučil vo svetě?“ „Chytrosti,“ odpověděl Ondra.

„A či z toho vyžiješ?“

„Eh veru vyžijem, dokiaľ je ľudí sprostých,“ smál se Ondra.

V dědině té byl pánem bohatý zeman a ten měl krásného koně, na kterém mu mnoho záleželo; i museli dávat naň pozor, aby se mu škoda nestala, a v noci ho hlídali. Když o tom Ondra slyšel, pravil: „Eh, preca by som ho z konice¹⁰ vyviedol, a čo by na ňom aj seděli!“ – A lidé se tomu smáli a řekli, že ne, a on, že ano. I slyše o tom zeman, dal si zavolati Ondru a ptal se ho, zdali on tak chytrý je, aby mu toho koně

⁹ Hloupých. ¹⁰ Maštal.

z konírny vyvedl, byť i na něm seděli! Ondra mu odpoveděl, že ano. „No dobre, keď to vyvedieš, dám ti sto zlatých!“ – řekl mu zeman. – Ondra řekl, že vyvede, a odešel ze zámku. Pán poručil čeledi, aby přísně celý den koně střežli, ani se od koně nevzdalovali, a večer aby si na něho šafář sám sedl, jeden čeledín at mu stojí při hlavě, druhý u chvostu, a kdyby se něco neobyčejného strhlo, aby volali o pomoc. Ve dne ani ptáček nepřelítl okolo konírny, aby ho nebyli viděli; když se začínalo stmívati, sedl šafář na koně, jeden hlídač stál mu u hlavy, druhý u chvostu. Pán sám se přesvědčil, zdali rozkaz jeho vyplněn, a potom teprv, když byl přísně nařídil, aby dávali pozor, sice že trestu neujdou, upokojen šel na lože, jist, že se chytrákovi kousek jeho nemůže povésti. – Když se v zámku vše ztišilo, zaklepal někdo na dvéře konírny a hlas ozval se zvenku: „Otvortě! Či spítě?“

„Eh horký spať – ale kdože to, čo chce?“ ptal se šafář.

Či ma něznátě, no bodaj vás husa koplá, veď som ja zámočná kuchárka; – něsiem vám od pána za kúšťok pálenky¹¹, žeby stě vraj dobre varovali¹².“

Na tato slova šel jeden z hlídačů otevřítí a do konírny se vtáhla velká shrbená ženská postava, nesouc v ruce velký džbán, který v konírně postavila. „Len za pohárik¹³ im daj, Zuza, vraj, rozkázal pán, ale som sa nazdala, že vám aj viac dobre padně. Veď ja viem, keď človek musí celú noc hore byť, už sa to zídě. No hľa, tu je za hodný čerpák¹⁴.“ – Tak šeptajíc podala šafáři džbán, a ten se rád napil.

„Eh prisámdušu dobrá,“ pochutnával si šafář po notném doušku, podávaje druhým. „No aleže mi nězadriemajtě.“

„Eh čo sa mátě bát, veď stě traja; a či by sa smel opovážit ten loptoš sem príst? – Len pitě; uží, vraj, kým ti plúži¹⁵, hovoril naveky muoj něbohý¹⁶ starý otěc – Pánbuoh daj mu večnú slávu. Eh bol to statočný človek a skúsil sveta.“

¹¹ Kořalky. ¹² Hlídali. ¹³ Sklenice. ¹⁴ Dřevěná nádoba, v míře as dvou velkých žejdlíků. ¹⁵ Užívej, dokud se ti daří. ¹⁶ Nebožtík.

„Eh, veď som ho znal!“ prisvėdčil šafář a zase vzal džbán a nachýlil a Zuza kuchařka vypravovala o svém otci, co on vše viděl a věděl, a šafář pil a hlídači pili a nemohli si dosti vynachváliti dobrou pálenku. Zuza je napomínala, aby jen pili, a ustavičně pospíchala, a přece s místa se nehýbala. – Konečně zpozorovala, že jsou hlídači na mol opilí a že začínají spáti, i čekala ještě, – až hodně tvrdě usnuli. Jak viděla, že tvrdě spějí, vyšla z konírny, přinesla trlici¹⁷ a tu postavila na místo koně. Šafáře položila pod ni, jednoho hlídače podepřela k jednomu, druhého k druhému konci, dala jim do ruky po víchu slámy, pak tiše z konírny vyšla a krásného koně s sebou odvedla.

Časně ráno, sotva se rozbřeskovati počalo, pán již vstal, aby se podíval do konírny, zdali čeled' hlídá. Všude bylo ticho; v domnění, že je vše v pořádku, vešel do konírny, ale jaktě ustrnul, vida tam místo krásného koně dřevěnou trdlici a při ní spící hlídače. – Navzdor zlosti obdivoval ale chytrost Ondrovu a myslił si, že mu ještě něco uloží. – Ráno Ondra koně mu sám přivedl a vypravoval mu, jak ho byl dostal. – Pán dáváje mu slíbených sto zlatých, pravil: „Počuj, keď ty dněš v noci vezmeš mojej paněj zlatý prstěň s prsta, dám ti k týmto eště sto zlatých, keď nie, dáš ty mně sto zlatých; či sa na to podberieš?“

„Nuž veru sa na to podberiem“ – svolil Ondra a ze zámku odešel. Pán ale netrpělivě noci očekával. – Večer všecko sám prohlídl, každý kout, a pak šel k paní své lehnouti. Jizbu uzavřel, a než lehli, ještě se podíval, má-li paní prsten na prstě. Ulehli; ale pán usnouti nemohl, bylť zvědav, jaké chytrosti Ondra používati bude; že by ale vyhráti mohl, to mu na mysl nepřišlo, vždyť ležela paní vedle něho, prsten měla na prstě a všude bylo pozamykáno.

Když takto bdě na loži ležel, na každé hnutí pozorliv, slyšel u okna šustění; obrátí se rychle k oknu a vidí v okně hlavu,

¹⁷ Trdlice, potěračka, co se konopí neb len vytírá, tře.

jako by chtěla do jizby nahlížeti. „Eh, veď ti ja dám,“ řekl si v duchu pán, tiše vstal s lože, uchopil valašku, rychle okno rozevřel a bác – valaškou chlapovi do hlavy, že se jako špalek dolů zvrátil.

„Jaj, muži, už si ty ho zabil!“ zvolala paní, probavši se ze spaní.

„Veru sa něhýbe!“ pravil pán, dolů se dívaje. U okna byl řebřík přistaven a pod ním ležel dole chlap; ležel tam jako drúk¹⁸, ani se nehýbal. Když zeman viděl, že se ani nehýbá, dostal strach, aby snad přece nebyl zabítý; i řekl to paní, že se jde naň dolů podívati, a hned také ze dveří pospíchal. – Sotva byl venku, slyšela paní, že se zase vrací; i přistoupil k jejímu loži a šeptal jí: „Daj mně radšej ten prstěň, keby ten loptoš¹⁹ preca prišol, aby ti ho něvzal!“ – Paní mu prsten dala a on zase odešel.

Za chvíli přišel pán nazpět a vypravuje paní, že ten chlap nebyl člověk, jen došek slaměný přistrojený a jemu na klam od Ondry na řebřík vystrčený. – „Ale mňa něoklame,“ dodal, a přistoupna k paninu loži, pravil jí: „Nože mi daj ten prstěň, keby preca ten bolvan²⁰ prišol, aby si ho ty na prstě němala!“

„Ej veď som ti ho ja dala – len pred chvíľou!“ – jistila paní. – Zůstal pán omámen státi; bylť již zase oklamán, než se nadál.

Ráno Ondra pánovi prsten přinesl a pán mu dal dvě stě zlatých.

„No veru si ty chytrý chlap, no ale sa ešte s tvojou chytrostou na kus preukáž,“ povídal mu pán; „keď ty dněs v noci ukradněš mojmu správcovi kuchárku a do zámku dovedieš, dám ti vtedy tri sto zlatých.“

„Eh, nielen kuchárku, ale i správcu vám privediem!“ – řekl Ondra se smíchem pánovi a vesele domů se vrátil. – Přišel domů, šel k potoku, nachytil si raků, a když se hodně setmělo, ustrojil se za anděla, vzal raky, nalepil jim na ocásky

¹⁸ Kus dřeva, špalek. ¹⁹ Čtverák, šelma. ²⁰ Hrubý chlap.

svíčky a šel do správceva stavení; tam je rozsvítil a raky po stavení rozpustil. Raci se rozlezli, kde jen mohli, a byla plna jizba světla. To probudilo kuchařku, a vidouc ty pohybující se světýlka, nevěděla, kde se díti od divu. Vtom zjevil se před ní anděl a pravil jí: „Připrav sa, iděm pre těba, puojděš so mnou do něba!“ – Kuchařka tomu ihned věřila a pranic se nedivila, bylatě veliká modlářka, a proto se vždy za lepší jiných lidí držela, za svatou, – ačtě od ní s krajíčkami neběhali²¹. – Pan správce se tomu podivil, že má přijíti jeho kuchařka za živa do nebe; – to se i jemu líbilo. Prosil tedy anděla, aby i jeho s sebou vzal, že on bez ní na světě zůstati nemůže. I svolil anděl, aby šel s sebou do nebe i správce. Když vyšli z domu, přehodil Ondra přes ně plachtu, naložil je na tratar²² a vezl je k zámku. I vzdychali a kroutili sebou, neboť jim hlavy jen tak odskakovaly, jak s nimi Ondra po špatné cestě ujížděl, on ale na jejich vzdychání vždy jen odpovídal, „že je do nebe cesta kamenitá“.

Zeman byl vzhůru, čekal, zdali Ondra i třetí pokus vyvede, a hle, tu zarachotí trakař v síni a Ondra strká se do dveří s velikým batohem²³, z něhož se vysypali pan správce a kuchařka. – Zeman vida je, smál se, až se za boky chytal, oni ale vidouce se v nebi, jakéhož se nenadáli, zastyděli se a rychle utekli.

Pán vyplatil Ondrovi tři sta zlatých, co si chytrostí svojí vydělal, a on vesel domů se vrátil k otci, s nímž napotom poctivě se živil; chytrých kousků prý ale ještě několik vyvedl.

²¹ To jest, že žádnému nic nedala, dokonce žebrákovi.

²² Trakař. ²³ Břemeno, batoh trávy.